

הרב שמואל אויערבאך ראש ישיבת מעלות התורה, ירושלים

בדין אדם המזיק

רעדה אחזתני כאשר נתבקשתי מידידינו, ידיד בית אבא נ"ע, רב המעש לתורה ולתעודה, מע"כ הרה"ג הרב יוסף בוקסבוים שליט"א, להשתתף בקובץ מוריה שי"ל לעילוי נשמת אחינו האהוב הרב הגאון ר' ברוך זללה"ה, ומה נאמר ומה נדבר, עומד לנגד עיני שרשרת חייו, אשר אמנם נקטף במבחר שנותיו בהשריפה אשר שרף ד', אוי נא לנו כי חטאנו, יאמר הקב"ה לצרותינו די, אבל מה מלאים היו חייו, במעשיו הגדולים המיוחדים והנשגבים, אשר באמת לא כל אדם זוכה לדברים כ"כ הרבה, רוחניים ונצחיים אשר זה כל האדם, היה מיוחד מאד בעבודת התפילה, בבחינת וחי בהם, כל עצמותיו תאמרנה וכו' בהתלהבות ובנועם מיוחד, והשפיע בזכות תפילתו לכל שומע, והיאך אשכח כל השנים אשר היינו [אכדל לחיים טובים ארוכים] סמוכים יום יום על שלחן אבינו הגדול זללה"ה [וגם זמן הרבה אחרי הסתלקות אבינו ז"ל, החזיק בי להמשיך לסעוד על שולחנו ז"ל, והרגשנו אז אשר לחלוחיתו של אבינו ז"ל קיימת], כמה היתה נעימה חברתו, ברוב תבונתו ובכל סגולותיו הנפשיות, מה נהדר היה בעמדו לשרת בטוב טעם ובחן את אבינו זללה"ה, כמה ידע להקשיב ולקלוט ולהבחין ולהרגיש בכל הגה ושיח וכל הליכה והנהגה של אבינו זללה"ה, והכל היה חרות וחוק בלבו עד להפליא, והיו נהירין לו סברותיו והכרעותיו, וביחוד באחרית ימיו של אבינו ז"ל, לדעת במה שנשאר בדעתו ובמה שחזר בו כימי הזקנה של ת"ת דדעתן מתישבת [גם יבדלח"ט ידידנו מע"כ הרב הגאון המפורסם הר"ר יהושע נויבירט שליט"א, תינה לפני צערו, כאשר אבדנו בקביעת ההכרעות ופסקי אבינו זללה"ה בזקנותיה], הצטיין בהבנה וסברא ישרה, עם הרבה בקיאות בספרי רבותינו ז"ל, וגם מתורתן של גדולי הדורות הנמסרים בע"פ בדייקנות מופלאה, כמה היתה דעתו צלולה ומיושבת בעצה ותושיה לכל דבר הקל והקשה הקטן והגדול, לא יאומן כי יסופר אשר התבוננתי וראיתי, כי בכל המצבים אשר אדם ניכר וכו' לא יצא מגדרו ממנוחת נפשו. הרי אחי זכרך לברכה, לא אוכל לתאר אשר ראיתי בעיני כמה אשר הרבית לעשות וטרחת בגופך ואף חכמתך עמדה לך, כמה וכמה פעמים ראיתי אשר לא נחת ולא שקט לבוא להיות לאחיעזר ולאחיסמך לכל בעיה ומצוקה בכל לבך, בכל הארץ יצא קו ותהילתו אשר האיר פנים בנעימות מיוחדת לכל אשר באו לדרוש כאשר ישאל וכו' אל אבינו זללה"ה, זכרו לא ימוש מקרבנו, יחזק ד' ית"ש את לב האלמנה, האשה הגדולה בחכמתה ובמעשיה, תבדל לחיים טובים וארוכים, ויברך ויגדיל את הבית הגדול אשר הניח אחריו, בנין וחתנין רבנן, הקב"ה יהא בעזרם ובהצלחתם סלה, ומה זרעו בחיים וכו', ויקרים בנו הקיצו ורננו שוכני עפר, ובא לציון גואל אכי"ר.

א. ברמב"ם פ"ו ה"א המזיק ממון חבירו חייב וכו' בין שהי' שוגג וכו' אנוס הרי הוא כמזיד כיצד נפל מן הגג וכו' או שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו חייב נזק שלם, עכ"ל. והנה מש"כ הרמב"ם נפל מן הגג זה מימרא בסו"פ כיצד הרגל, אולם מש"כ שנתקל כשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו לא מצאנו כה"ג בגמ', והרב המגיד כתב שמפורש בהמניח את הכד, וכן הוא בבאור הגר"א שם דהמשנה בדף כז דפטור זה רק ברה"ר ובי קרנא דעצרי חייב, ברם צ"ע דתמן נאמר רק כשנתקל בכלי

מוריה, שנה עשרים ושלוש, גליון א—ב (רסה—רטו), כסלו תש"ס

ושברו, אינו בדין שמירת גופו עליו, וכל שהזיק שלא בכוונה פטור, ובר מן דין הרי מפורש ברמב"ם חובל ומזיק שם, דדין אדם מועד לעולם זה רק ברשות הניזק, ולא בשניהם ברשות כו' וכדיבואר בס"ד.

ב. ויש להבין בהך הלכתא דהמניח את הכד, וכפסק הרמב"ם גזקי ממון שם, דנתקל ושברה פטור לפי שאין דרך וכו', ובהניח הכד במקום שיש לו רשות להניחה וכו' ונתקל בה ושברה חייב ע"ש, די"ל דזה בכלל ההלכה דפסק הרמב"ם בחובל ומזיק שם, דברשות הניזק אדם מועד לעולם ובשניהם ברשות או שלא ברשות והזיק שלא בכוונה פטור ע"ש, וה"נ י"ל דזהו הך הלכתא דאין דרכן של בנ"א להתבונן בדרכים, דכה"ג לא נאמר אדם מועד לעולם, ובמקום שיש לו רשות להניחה כגון מקום הקרנות ונתקל בה ושברה חייב, היינו הך הלכתא כעין ברשות הניזק דאדם מועד לעולם, אכן נראה בפשוטו דיש כאן הלכה מסוימת בפ"ע, דצריך להא דאין דרכן וכו', דדין נתקל בכלי ושברו לא סגי בזה להא דלא נאמר אדם מועד לעולם בשניהם ברשות וכו', משום דלהלן ולשבור כלים דרך הילוכו לא שייך כ"כ לזה, דזה בצורת הדבר כעין מזיק בידים, וזה סברת כל הני אמוראי בר"פ המניח, דלא ס"ל להא דאין דרכן של בנ"א וכו', דהיינו משום דזה כעין מזיק בידים, וכן במקום הקרנות של גיתות וכיו"ב שי"ל רשות להניח דחייב הנתקל בה ושברה, י"ל דאין זה ההלכה דברשות הניזק אדם מועד לעולם, דנראה די"ל דגם במקום הקרנות וכיו"ב אין זה בגדר רשות הניזק, וברמב"ם גזקי ממון שם פסק דגם במקום הקרנות פטור במקום אפילה ועכ"מ שם, וי"ל דברשות הניזק ממש לא מהני בזה הא דאפילה וכיו"ב, ומשום דיש לו להתבונן היטב במקום שהולך שלא יזיק בהילוכו וצ"ע בזה, ומקום הקרנות אין זה רשות הניזק ממש, ולזה מהני בזה אפילה וכיו"ב

ושברו, ובזה ההלכה שברה"ר פטור שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים, ואם הניח את הכלי במקום שיש לו רשות להניח כבי קרנא דעצרי, ונתקל בה ושברה חייב מפני שהי' לו להתבונן, ופסקה הרמב"ם פי"ג גזקי ממון הלכה ה' ו', אבל בנדרון הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק זה ענין אחר, דהיינו שאפי' כשהולך ומתבונן שלא להתקל בכלים וכיו"ב, ורק נתקל בקרקע ונפל על הכלי ושברה חייב, וצ"ע היאך נלמד לזה מהא דפ' המניח דנתקל בכלי במקום שהו"ל להתבונן, ונדרון הרמב"ם בחובל ומזיק דומה יותר להגמ' ב"מ פב:, המעביר חבית במקום למקום ושברה, ועתו' ושאר ראשונים שם, וברמב"ם שכירות פ"ג ה"א ב' הביא זה בדין השומרין, דהשבירה כגניבה ואבידה שהוא חייב מדין תורה ע"ש, ומבואר דל"ש לאדם המזיק אלא לדין השומרין, ונמצא דאין מקור בגמ' לדין הרמב"ם בחובל ומזיק, ואלא דהרמב"ם נקט דזה נכלל בהלכה של המשנה דפ' כיצד דאדם מועד לעולם, ולזה אף דקי"ל דנתקל לאו פושע כמבואר ברמב"ם גזקי ממון פי"ג, מ"מ חייב משום שאדם חייב על האונס כרצון, באופן דהרמב"ם נקט עוד גוונא דחייב אדם על האונס כרצון מה שלא נתפרש בהדיא בגמ'.

ודא א"צ לפנינו דדין הרמב"ם בה' גזקי ממון הנ"ל, בנתקל בכלי במקום שאין דרך להתבונן דפטור, דה"ה בנתקל בקרקע ונפל על הכלי ושברו כציוור הר"ם בחובל ומזיק, דודאי דפטור, דאף דאינו רשאי להזיק הכלי בידים, ומה שנתקל בקרקע הרי אדם מועד לעולם, אבל פשיטא דלא מיבעיא לסברת הרמב"ן דבעל הכד גרם לעצמו במה שהניח הכד ברה"ר, אלא אף ללשון הרמב"ם דמשום שאין דרך להתבונן רשאי לילך ולא לחוש לתקלה בכלי, וזה לכאוי' ל"ש למה שהזיק ע"י שנתקל בקרקע, מ"מ פשוט מאד דבהך כלי שא"צ להתבונן ופטור בנתקל בו

מוריה, שנה עשרים ושלש, גליון א—ב (רסה—רסו), כסלו תש"ס

דתמן בנתקל בכלי חשיב כעין מזיק בידים וכש"נ בס"ד, וכאן זה הלכה בפ"ע בנתקל בקרקע והזיק דנאמר בזה דין אדם מועד לעולם בהזיק ברה"י, ודברי המ"מ ובאור הגר"א צ"ע, ובפשוטו היה נראה דהרמב"ם נקט מדעתו דזה בכלל אדם מועד לעולם וכש"נ.

ובאמת דעת התוס' והרשב"א שם, דנתקל בקרקע והזיק פטור, ולהתוס' משום דחשיב כעין גניבה, ולהרשב"א חשיב אונס גמור משום דאין דרכן וכו', ולהרמב"ם זה בכלל חיוב אדם המזיק באונס כרצון וכש"נ, באופן דהרמב"ם ותוס' ורשב"א חלוקין בזה בדין ובסברא, דלהתוס' והרשב"א נתקל בקרקע והזיק אין זה אונס דאדם חייב בה, ולהרמב"ם זה בכלל חיוב אדם המזיק באונס כרצון, וגם דלהתוס' והרשב"א נתקל בכלי חשיב אונס טפי מנתקל מעצמו בקרקע, ולהרמב"ם נראה דאדרבה דבנתקל מעצמו בקרקע צריך להלכה דאונס כרצון, ובנתקל בכלי ושברו חשיב יותר כעין מזיק בידים, ובמקום שיש לו רשות להניח, חייב הנתקל ול"צ להלכה דאונס כרצון בזה, ומה מאד תמוהין בזה דברי המ"מ, דכפ"א חובל ומזיק הי"ב וט"ז הביא להמפרשים [וכידוע דדברי המ"מ עפ"י הרשב"א] דאונס גמור פטור, ורק בפ"ו כ' דהרב לא חילק [ועיין בהגהות מהר"ם פדווא ורדב"ז הרמב"ם פרנקל] שהשיגו על המ"מ דלהר"ם אונס גמור פטור, אבל באמת דמפורש ברמב"ם דלא כדברי המפרשים [הרשב"א], דהרי כ' דבנתקל בקרקע חייב וכש"נ.

ודעת הרמב"ם כאמור דאדם חייב גם באונס גמור, וזה מבואר מאד דכן המשמעות הפשוטה בדין המשנה דחייב על אונס כרצון, ולא נתמעט מזה שום אונס, ויש רק פטור כשזה מכה בידי שמים, כדביאר בפ"ו חו"מ שם ה"ד, והיינו דמכה בידי"ש לא מתיחס למעשה מזיק של האדם, ובנפל מהגג ברוחו של אליהו וכיו"ב

דחשיב אונס דפטור, ועכ"פ נראה דצריך להלכה בפ"ע בנתקל בכלי ושברו משום שאין דרכן וכו', וביש לו רשות להניח שם, י"ל דחזור הדין דחשיב כעין מזיק בידים וכדס"ל לאמוראי ר"פ המניח גם במניח ברה"ר, ואין כאן פטור דשניהם ברשות ושלל ברשות.

ג. ובתוס' ר"פ המניח ד"ה ושמואל, וכן ברשב"א שם, ביארו דנתקל מעצמו [ובתוס' ר"פ דנתקל מעצמו בקרקע] ולא בשום דבר חשיב יותר פשיעה, וככה"ג איכא למ"ד נתקל פושע, ומשא"כ בנתקל בכלי וכיו"ב דלא איבעי ליה לעיוני אונס הוא ע"ש, ולסברת התוס' והרשב"א שפיר נלמד משמעטא דר"פ המניח, דאם חייב בנתקל בכלי והזיק הכלי במקום הקרנות של גיתות וכיו"ב, כ"ש דחייב בנתקל בקרקע והזיק דזה יותר פשיעה, אכן מבואר דהתוס' והרשב"א שיטה אחרת להם בזה, דבתוס' ורשב"א שם האריכו לבאר הא דמהני מה דאין דרכן של בג"א להתבונן, לדין אדם המזיק דחייב באונס ככרצון ע"ש [והתוס' והרא"ש והרשב"א העמידו דבריהם בהא דבאפילה שנו, ואף דלא קיי"ל הכי ובכל גוונא פטור, ורק דזה תחילת הסוגיא לפטור אונס כאדם המזיק, וברמב"ם דבאפילה וקין זוית מהני במקום הקרנות ואכמ"ל], וזה דלא כשיטת הרמב"ם בדין אדם מועד לעולם שזה רק ברשות הניזק וכנ"ל ואכמ"ל בזה, והתוס' והרשב"א לשיטתם הוכרחו לבאר דנתקל בכלי חשיב אונס טפי מנתקל בקרקע, אכן דעת הרמב"ם כדנתבאר לעיל, דלא נאמר אדם מועד לעולם במזיק ברה"ר, וא"כ אדרבא נתקל בכלי צריך להלכה מיוחדת דאין דרכן של בג"א וכו' דלא יחשב כאדם המזיק ממש, באופן דדעת הרמב"ם ודעת התוס' והרשב"א הם שיטות נפרדות לגמרי בזה, ונמצא דלהרמב"ם אין מקור משמעטא דר"פ המניח לגוונא דהרמב"ם בחובל ומזיק בנתקל בקרקע,

מוריה, שנה עשרים ושלש, גליון א—ב (רסה—רטו), כסלו תש"ס

[נדלהרמב"ן חייב] להרמב"ם פשוט דזה ג"כ בכלל מכה בידי שמים.

ד. ונבאר קצת בס"ד בכמה משיטות הראשונים בזה, שיטת התוס' בר"פ המניח ובפ' האומנין דנתקל הוי אונס כעין גניבה דאדם המזיק פטור, ולהרשב"א נתקל חשיב אונס גמור, ולהרשב"א בפשוטו פטור גם בדיני שמים, ולא שמענו לחייב אונס גמור בדיני שמים, ונראה דגם להתוס' פטור גם בדיני שמים, ולא מצינו דחייב בדי"ש רק בנזקי ממונו ברוח שאינה מצויה, דבדין שמים אמרינן דהו"ל לאסוקי אדעתיה, וכן בגוונא דר"פ הכונס וברי"ף שם [ונתבאר במק"א לענין חיוב בשוגג בדי"ש], אבל כל ששם אונס עלה לפטור אדם המזיק פטור גם בדי"ש, ובאמת דשיטת התוס' מחודשת מאד, דאנן מרבינן מקרא דחייב על האונס כרצון, ועם כל זה אמרינן דכל החיוב רק בקרוב לפשיעה דהיינו כעין גניבה, דפשוטו ל"ש לשם אונס כלל, דהרי גניבה ואבידה ל"ח אונס, וגם בכעין גניבה פטור, וחייב רק כעין אבידה דקרובה לפשיעה, ומאד מחודש דזה בכלל הילפותא לחייב אונס כרצון, ואך מ"מ נראה דכיון דגדר הפטור דחשיב אונס דגם אדם המזיק פטור בזה, אין בזה חיוב גם בדין שמים.

ה. ובעיקר סברת התוס' והרא"ש והרשב"א, יש לתמוה טובא דלא נתבאר בדבריהם הא דהיתה אכן מונחת בחיקו ולא הכיר בה מעולם ונפלה לענין נזקין חייב, דזה עיקר הוכחת הרמב"ן דאדם מועד לעולם בכל האונסין, כמבואר במלחמות פ' המניח ע"ש, דבנפל מן הגג ברוח שאינה מצויה שייך לומר דהו"ל לאסוקי אדעתיה, וכן כל כיו"ב דהו"ל להזהר ביותר, ומש"כ הרמב"ן דרוח שאי"מ משמע אף כרוחו של אליהו, להתוס' מבואר דפשוט להו דאין זה בכלל רשא"מ, אבל מהיכ"ת שיהא מחויב לבדוק את עצמו אם יש לו אבן בחיקו, ולדעתו דלא הכיר בה מעולם הו"ל אונס

גמור ממש [נשו"ר בחי' הראב"ד כט. דהא דאבן קרוב לפשיעה הוא דאיבעי ליה למישמושי במאניה, ואינו מוכן וצ"ע], וביותר תמוה לי בעניי דאף אם נבוא לבאר דשייך בזה נמי דהו"ל לאסוקי אדעתיה [וכעין דברי הראב"ד], אכתי מתמיה מאד הא דהתוס' והרשב"א בארו כל השמועות בזה, והיאך לא עמדו לבאר הך שמעתא דאבן בחיקו שלא הכיר בה מעולם, דזה קשה ביותר מכל הסוגיות, וכמבואר בדברי הרמב"ן.

והנראה לבאר בזה בס"ד, דהך שמעתא דאבן בחיקו, לא קשיא להו להתוס' ורא"ש ורשב"א, דרק ירדו לבאר הסוגיות דעד כמה הו"ל לאסוקי אדעתיה, וכמו בנפל מן הגג ברוח שאינה מצויה, דהיה לו לחשוש בעליתו לגג גם לרוח שאינה מצויה, וכן כל כיו"ב דמחויב לחוש ולאסוקי אדעתיה, ובזה הנדון עד כמה אכתי לא חשיב אונס גמור, אבל דינא דאבן בחיקו אף שלא הכיר בה מעולם, ל"ש כ"כ להא דהו"ל לאסוקי אדעתיה, דאה"נ דאינו נתבע מה שלא חש למשמש בגופו, אלא גדר הדברים דאדם שהולך ואבן בחיקו ועמד ונפלה, יש לפנינו צורת מעשה של מזיק גמור, ואה"נ דמה דחייב רק במתכוין אין כאן מזיק בכוונה, אבל כמה דאדם חייב אף בלא מתכוין, לא ניתן ולא שייך להתחשב במה דלא שם לב למעשיו, אף דאין כאן מעשה פשיעה ועולה, דכל שהאדם במצב של מזיק ממש, בודאי שהוא אחראי וחייב על זה, ומה לנו בזה שהוא באמת מוטרד ול"ש שיתשוב, אבל אין זה פוטר הזיקיו, והגע בעצמך במי שמוטרד מאד במחשבתו, והוא אונס גם כלפי שמיא, האם יפטר מה שתוך טרדתו לא שם לב ושובר ומזיק, בודאי דאחריות הזיקיו עליו, ולא הצרכו התוס' והרשב"א לבאר הא דאבן בחיקו, מה דהאדם הולך עם אבן בחיקו ומזיק בכוונה, ורק באו לבאר השמועות במה שכל סיבת ושם המזיק מחמת חיובו ביותר לאסיק אדעתיה.

מוריה, שנה עשרים ושלש, גליון א—ב (רסה—רטו), כסלו תש"ס

ונראה שיטת הרמב"ן, דזהו גדר הילפותא בפצע תחת פצע, דאין זה משום דין תביעה על האדם בשמירתו וזהירותו, אלא דמעשה הפציעה והגזק מוכרח להשתלם ע"י האדם, ובכל גוונא דשם פצע והיזק בזה, זהו חיוב האדם בתשלומין דפצע תחת פצע, ורק אם זה לא בגופו ולא בכוחו אין כאן התיחסות ההיזק להאדם, ובגופו בכל אונס ואף ברוחו של אליהו דאין כאן כחו ופשיעתו כלל, מ"מ מעשה המזיק דגופו סגי לחיוב פצע תחת פצע, וכן אם זה כוחו אף בכל אונס שבעולם הר"ז בכלל הלכה דפצע וכו' וחייב.

אכן נראה דגם להרמב"ן מצאנו דין אדם המזיק דחל ע"י פשיעתו, דהרי דעת רמב"ן במלחמות בשמעתתא דנתקל לא, דאין חיוב האדם הנתקל מטעם אדם אלא מדין בור וכסברת הרי"ף ורמב"ם, וצ"ע וביותר להרמב"ן, דמ"ש מנפל מן הגג ברוח שאי"מ, ואפי' ברוחו של אליהו דאין האדם פועל כלום, ואך כיון דמזיק בגופו חשיב אדם המזיק בכל גוונא, וא"כ מ"ש נתקל דג"כ מזיק בגופו דלא יחשב אדם המזיק, והרי חזינן דאם נתקל פושע חשיב אדם המזיק, ומתבאר דאף דמזיק רק בצורה של תקלה שנתקלים בו שפיר חשיב אדם המזיק, וא"כ מאי מגרע הא דנתקל לאו פושע, והרי מזיק בגופו לעולם חשיב אדם המזיק אף באונס גמור, ואף באינו פועל כלל ורק הרוח דוחפתו, והנראה מבואר מזה, דמ"מ חלוק דבאדם המזיק בצורה של הולך ומזיק, אף דאין כלל מעשיו וכחו, חשיב בכל גוונא אדם המזיק, אבל בגוונא דרק נתקלים בו ואין כאן צורה של הולך ומזיק, אז רק ע"י פשיעתו וכגון למ"ד נתקל פושע חשיב אדם המזיק, אבל בלי פשיעת האדם, כיון שרק נתקלים בו, אין כאן דין אדם המזיק, ועכ"פ למדנו דגם להרמב"ן מהני גמי דין פשיעה ושמירת גופו דמשוי ליה לאדם המזיק, ואין זה סותר לעיקר גדר

ו. ודעת רמב"ן כידוע דאדם המזיק חייב אפי' אונס גמור, ואפי' נפל ברוח של אליהו וכיו"ב, ועיקר ראיתו כנ"ל מהא דאבן בחיקו שלא הכיר בה מעולם, ובנתקל ונשברה כדו מבאר הרמב"ן דאין זה כמזיק דכוחו, אלא דחשיב כאילו הקרקע דחפתו, ודמי לדחפו אדם ונפלה כדו והזיקה, ורק כיון דפשע במה שנתקל הו"ל כאשו שבא מכח הרוח וחייב ע"ש, וצריך לבאר להרמב"ן בנפל מן הגג ברוח שאי"מ דאף שהרוח דחפתו ואין כאן כחו, מ"מ במזיק בגופו חייב בכל גוונא אפי' בנפל ברוחו של אליהו וכיו"ב, ואה"נ בנפל ברוח שאי"מ ונפל ממנו אבנו או כדו והזיקו חשיב רק כאש דפטור ברוח שאי"מ, אבל בנפל ממנו אבן מחמת עמידתו דהו"ל כחו חייב אפי' באונס גמור, וג' חלוקי דינין הן, מזיק בגופו אפי' בלא כחו ובאונס גמור חייב, ונראה דלאו דוקא בעלה לגג ונפל אלא אפי' הולך לדרכו ונפל ברוחו של אליהו וכיו"ב חייב משום אדם המזיק, בנפל ממנו אבנו וכיו"ב חייב רק באופן שזה כחו, ובנפל אבנו והזיקה ע"י הרוח שדחפתו או שנתקל בקרקע חשיב רק כאשו, וחייב רק ברוח מצויה, ועוד יש חדוש דין לרמב"ן, דחוץ מהמחודש בסברא דנתקל בקרקע חשיב כהקרקע דחפתו, אף שבעצם יש כאן רק פעולת האדם וכחו [וכן נראה סברת כל הראשונים], יש כאן מחודש לדינא, דכל הדין דנתקל ונפלה כדו, זה רק בנתקל בקרקע דהו"ל כדחפו אחר, אבל בנתקל מעצמו דמעד ונכשל ברגליו שלא ע"י הקרקע חייב משום אדם המזיק [ויש לדון גם להרמב"ן במער מחמת חולשה וכיו"ב דאין זה מעשה האדם כלל, וכמו נשמטה שליכה של הסולם כעין סברת הרמב"ם דחשיב מכה ביד"ש ואכמ"ל בזה, ומיהו בנכשל ברגליו ע"י הליכתו ולא בקרקע חשיב לרמב"ן אדם המזיק], ולכל הראשונים פשוט דאין לחלק בצורת הנתקל ובכל גוונא דין נתקל בזה.

מוריה, שנה עשרים ושלש, גליון א—ב (רסה—רסו), כסלו תש"ס

שהוא בעל הבור כיון שזה גופו ועצמו, ואהני בזה נמי הא דאדם מועד לעולם, דכל שמזיק בגופו נאמר בזה אדם מועד לעולם לחייב על וכו' ואונס כרצון.

ח. ונהדר לתחילת הדברים, בדין הרמב"ם בנתקל ונפל על הכלי ושברו, וצל"ע טובא בפסק השו"ע סי' שעח ס"א, דהביא לדינא ללשון הרמב"ם בנתקל דחייב נ"ש, ומרן הב"י נמשך כדרכו אחרי דברי הרמב"ם, אבל תמוה טובא לע"ד, הא דרבנו הרמ"א לא הגיה בזה כלל, וכנראה דנקט לדינא כדברי המחבר, והרי רבנו הרמ"א בס"א הגיה דחייב בדוקא באונס שאינו גמור, וכן בסוף ס"ב ברוח שאינה מצויה דלא מיקרי אונס גמור, וא"כ הרי רבותינו התוס' והרא"ש והרשב"א נקטו לדינא דנתקל והזיק חשיב אונס דפטור באדם המזיק, ולהתוס' והרא"ש הוה כעין גניבה, ולהרשב"א חשיב אונס גמור, וא"כ היאך שתק הרמ"א לפסק השו"ע בזה, וכן צ"ע מאד דברי רבנו הגר"א בשו"ע שם סק"ג, דהביא להתוס' ולהרא"ש והרמב"ם כשיטה אחת, והרי התוס' והרא"ש והרשב"א חולקין להדיא ולא ס"ל כהרמב"ם בזה, וצ"ע דלא העירו בזה כלל הנו"כ בשו"ע, וראיתי במחנ"א שומרים סי' לט שעמד בדין הרמב"ם דמחייב בנתקל דסותר לדבריו הלכות שכירות דשומר חנם פטור, ומצדד המתנ"א דהרמב"ם מחלק בין מזיק בגופו לבין נפל הכלי מידו, ובפשוטו לא משמע כן, דנפלה מידו נמי חשיב כמזיק בגופו, וכן מבואר בהראב"ד בחי' לב"ק כט. ובמק"א בארנו בדבריו בס"ד, ובפשטות סברת הרמב"ם כסברת רבנו פרץ ומובא גם במחנ"א שם, דכמעביר חבית ל"ה בכלל אדם המזיק, וכבר נתבאר בזה לעיל בעה"י, ונמצא דדינא דנתקל והזיק תליא באשלי רברבי, ולהתוס' והרא"ש והרשב"א הוי בכלל אונס דפטור אדם המזיק, ואכמ"ל עוד בזה, ועכ"פ סתימת רבנו הרמ"א ודברי רבנו הגר"א צ"ע טובא והקב"ה יאר עינינו בתורתו.

ההלכה דפצע תחת פצע דאין כאן דין נתבע ופושע, ואין כאן שני דינים נפרדים באדם המזיק, אלא דאם אך שם מזיק בצורת המעשה עלה חייב בכל גוונא, ואך בגוונא דרק נתקלים בו, אז בלא פשיעת האדם אין כאן מעשה אדם המזיק, ובפשיעתו מתיחס ההיזק להאדם.

ז. ויש להתבונן עוד בעיקר הדבר בנתקל דאי ל"ח פושע חייב רק מדין בור, דנחזי דהרי לחייב מדין אדם המזיק שייך אפי' באונס, ולהרמב"ן אף באונס גמור, ואילו מדין בור הרי הלכה רווחת דרק ע"י רוח מצויה חשיב בעל הבור, ואדם מועד לעולם לא מהני לפרשת חיוב בור, ואנן איפכא אמרינן דלא חשיב אדם המזיק ורק בור שפיר חשיב, ואין לומר דיסוד חיובו מדין אדם המזיק, ורק למדנו מבור דשייך היזק גם ע"י דרק נתקלים בהמזיק, דא"כ נמצא דעיקרו אדם, וממילא לחייב נמי על הכלים, וי"ל בזה ואכמ"ל.

והנראה מבואר מזה, דדין אדם מועד לעולם דנלמד מפצע וכו', לא נאמר אך ורק בשם המזיק של אדם במסוים, אלא גדר ההלכה בזה, דכל דהאדם מזיק בעצמו בגופו, נאמר בזה אדם מועד לעולם, ובאופן דאין כאן פשיעה של האדם, וגם דההיזק רק ע"י דנתקלים בו, אין כאן צורת מעשה שיהא חייב מדין פרשת אדם המזיק, אבל כיון דמצינו גם מזיק ע"י תקלה מדין בור, שפיר שייך כאן חיוב מזיק על האדם מדין בור, ועד כמה שהאדם בעצמו חיובו מדין בור, שפיר אהני נמי בזה דין אדם מועד לעולם, והבאור בזה, דאם רק ממונו או תקלתו זה המזיק, וצריך לייחס להאדם שהוא בעל הבור ובעל התקלה, אז רק ע"י פשיעה דרוח מצויה נכנס בדין בעל הבור והתקלה, ואם זה רוח שאי"מ אין התקלה מתיחס ומשתייך אליו כ"כ שיקרא בעל התקלה להתחייב בהיזיקו, אבל באופן דהבור זה האדם בגופו ובעצמו, ממילא א"צ כאן התיחסות מיוחדת, דודאי

מוריה, שנה עשרים ושלש, גליון א—ב (רסה—רסו), כסלו תש"ס